

dr. TURTSÁNYI GYULA

(Malomszeg, 1861. jan. 15. – Eger, 1941. ápr. 3.)

Középiskolai tanulmányait Esztergomban, az ottani bencés gimnáziumban végezte. Utána Budapesten az orvosi egyetemre járt. Tanársegéd volt Dr. Kovács József professzor mellett, majd gr. Károlyi Lajos birtokán lett családi és uradalmi orvos. 1893. július 15-től 1921. január 31-ig Heves vármegye tiszti főorvosa volt – 27 és fél évig látta el tisztét.

Elődje volt Dr. Danilovics Pál (Gyöngyös, 1855. október 27.- Eger, 1893. ?,?). 1901-től tanított a Jogakadémián. Amikor dr. Horváth Géza sebészfőorvos katonai szolgálatra vonult be az I. világháború kitörésének évében, akkor ő helyettesítette mint sebész főorvos. Az I. világháborúban őrnagyi rangban törzsorvos volt, a vöröskereszt kórház parancsnoka. Két egri érsek (Samassa József és Szmrecsányi Lajos), több kanonok házi orvosa, a Ciszterek és a Szeminárium orvosa volt. 1921-ben nyugdíjas lett január 31-től. Tagja volt a városi képviselő-testületnek, és a vármegyei törvényhatósági bizottságnak, valamint a Hevesmegyei Takarékpénztár Igazgatótanácsának. A Hevesmegyei Orvosszövetség elnöke is volt. 1911-ben királyi tanácsos lett. 1898-ban az ő szőlőjében tárta fel Bartalos Gyula a honfoglalás-kori sírokat a Szépasszony-völgyben.

A Magyarország vármegyéi és városai sorozat (szerk.: Borovszky Samu, 1909) Heves megyei kötetébe ő írta meg a közegészségügyről szóló részt. Tulajdonosa volt a Ferenc József rend tiszti keresztjének, valamint a hadi díszítményes II. o. Vöröskereszt díszjelvénynek.

Kivonat Kiss Péter: Hatszáznégyen Eger múltjából c. munkájából (átdolgozva)

EGER

Szerkesztőség:
Lyceum, 26-ik szám, hvő a lap
szellemi részét illető közlemények
intőzendők.

Kiadóhivatal:
Lyceumi nyomda, hvő az előfizet-
ések és hirdetések küldendők.

HETENKINT SZERDÁN ÉS SZOMBATON MEGJELENŐ POLITIKAI ÉS TÁRSADALMI LAP.

1911. — 53. szám.

XXXIV. ÉVFOLYAM.

Szerda, július 5.

A Katolikus Sajtóegyesület új alelnöke.

Az Országos Katolikus Sajtóegyesület, e hó 1-én Budapesten, a Szent-István-Társulat palotájának dísztermében tartott közgyűlésében, városunknak és egyházmegyéinknek méltán tisztelt és szeretett főpapját, *Szmrecsányi Lajos* püspököt választotta meg a fontos hivatásban fáradozó országos egyesület egyik alelnökévé.

Rendkívül örvendünk ennek a föltötte szerencsés választásnak, nemcsak azért, mert ezzel városunk és egyházmegyéink, szorosabb, kedves kapocs által, közvetlenebbül lesz bevonva abba az érdeklődésbe, amelyet a katolikus sajtó iránt buzgón tanúsítani eddig is kötelességünk volt; hanem a mi örömünknek legfőbb oka az, hogy *Szmrecsányi Lajos*ban, jól megalapozott meggyőződésünk és tapasztalataink szerint, *egyéniség* áll a Sajtóegyesület kormányrudjához; egyéniség, ki a kormányzásra, irányításra, de esetleges összeütközések, akadályozó zátonyok gondos és sikeres kikerülésére szinte példátlanul hivatott.

Az egyesületek működésének eredménye, a közjóra való hatása, tulajdonképpen és legelső sorban a vezetőség

rátermettségén, képességein és buzgalmán fordul meg.

Ezért nagy a mi örömünk, amidőn főpapunk országos tiszteletre érdemesült és őt a magyar katolicizmus valóban legfontosabb szervének, a Katolikus Sajtóegyesületnek, elnökségében üdvözölhetjük.

Ország-világ úgy ismeri őt, mint aki gazdag tudását, szilárd akaraterejét, szorgos munkásságát és szíves áldozatkészségét osztatlan lélekkel szokta szentelni annak az ügynek javára, amelyet jónak, fontosnak, szükségesnek és közérdekűnek tart.

A különben is nagyfontosságú alelnöki szerepkör kiváló súlyát különös mértékben gyarapítja éppen ezidőszereint az a körülmény, hogy *Eszterházy Miklós* herceget más irányú elfoglaltsága elszólitotta az egyesület elnöki székéből. Így az alelnökök egyik legközelebbi s valóban döntő hatása feladata lesz: minél szerencsésebben megválasztott, hivatott és érdemes, katolikus lélektől áthatott, tágas látókörű férfit nyerni meg az *elnöki szék* méltó betöltésére. Olyat, akit nem korlátoznak szűkebb érdekkörök szorító láncai a magyar katolicizmus közös javára irányított tevékenységében; olyat, aki a szétválasztó politikai pártkeretek fölé tudja

helyezni a katolikus közérdeket; olyat, kinek tisztelt, érdemes, vonzó egyénisége megsokasítja majd azok táborát, kik e nagy érdekekért ma még kis számban és köszörületlen, ósdi fringákkal vívják az élethalál-harcot.

A Katolikus Sajtóegyesület új alelnökének őszintén óhajtjuk, hogy az elnökválság kérdése mielőbb és az ő óhaja szerint nyerjen sikeres megoldást. De óhajtjuk azt is, hogy a katolikus sajtónak szintén megoldásra váró ügye az ő hathatós közreműködése által jusson dűlőre, betöltvén ekképen a hozzáfűzött várakozásokat.

Turtsányi Gyula dr. kitüntetése.

Turtsányi Gyula dr.-t, Hevesvármegye t. főorvosát, királyi tanácsossággal tüntette ki öfélése.

... Minden mélyebben gondolkozó ember meggyőződésből vallja, hogy a *kötelesség teljesítése nem érdem*. Az tehát, aki csupán csak kötelességét teljesíti, tulajdonképpen nem számíthatna kitüntetésre, sőt még az elismerés is csak vékony jána neki. Így diktálja ezt a helyes erkölcsi felfogás, az életbölcseesség.

Az élet azonban mást mond, mert bizony az elmélet itt is összeütközik a gyakorlattal. Mást mond az élet, mert a tapasztalat bizonyítja, hogy a kötelességteljesítő emberek fogynak, mindinkább ritkaságszámba mennek. Különösen az újabb nemzedék körében hódít az a felfogás, hogy mindenki csak annyit dolgoz-

Az „EGER” tárcája.

Haleszban.

Irtá: Vén palóc I.

A „hírs város” állomása előtt már ott várakozott ránk a csinos, sárga homokfutó kocsi, hogy kiszállítson bennünket a sivatagra. A forró nyári nap teljes erejével ontotta a tüzet, ami önkéntelenül is eszembe juttatta a hevesi palóc találó mondását: „Biz’ Isten, odahagyta szent Péter a kemencéjét!” Hát igaz az van a mi palócunknak, de az égi szentnek is, ki bizonyára bölcsen tudja, hogy július elején már mindenki „hűsöl”, ki a tengerparton, ki fenyvesek alatt, ki kázel tővében, vagy kőbe-vájt pincében, tehát ő is nyugodtan vehet magának egy kis szabadságot...

A kocsinál Baranyi Mihály fogad, a mi emberünk.

— ... 'csértessék a Jézus!

Megbillenti karimás kalapját, azaz nem is billenti, csak jobban belehuzza a fejébe. Én pedig belelötök kéréses tenyerébe és szegény, tollforgatáshoz szokott kezem, majd összeroppan a kása-kapabíró, nagy, kéréses marokban.

Megindulunk.

Ej, milyen szépen fejlődik ez a „hírs város!” Nem hiába irigykedik is rá a két féltékeny szomszéd, Nagykörös, meg Főlegyháza, meg sem állhatnak a „hírs város” mellett! A podesztája, Kada Elek, nemcsak kitűnő archeológus, hanem etnografus is, aki alaposan ért a városatyák nyelvén. Sok városmeister elmehetne hozzá „iskolát tanulni...” Hanem azért, ha valaki Kecskemétet meg akarja nézni, otthon ne feledje véletlenül a szürke szeművegét, mert a mellékutcákból kitűnő por való-ságos felhőbe burkolja a monumentális épületeket. Így, szürke üvegen keresztül, legalább egyszínű szürke lesz minden... Nem is igen tesznek itt a por ellen semmit. Minek is? Az utcákon lebegő porfelhő hozzátartozik a város alföldi jellegéhez; a „hírs város” nem is mutatná az alföldi városok képét, ha vágni nem lehetne utcáin a port.

Jó ideig tart, míg elhagyjuk a várost. Csak most kezdem vizsgálni Baranyi Mihályt. Nem valami szálas fiktó, mit az is bizonyít, hogy sohasem lett belőle komiszkenyér-pusztító; semmi áron sem kellett a rátartós katonáknak.

Az egyik vállát mindig feutebb hordja,

mint a másikat, nyilván áffkából, hogy a környék népe azt higgye, mintha három esztendeig egyebet se cipelt volna Mannlicher-puskánál. Apró, savoszínű szemel, kicsiny kenderszín bajusza nem igen mutatják, hogy boldog legénykorában első lett volna cimborái között. De azért szeret eldicsekedni süldő-korabeli tetteivel, mit vagy elhisznek neki, vagy nem. Bizonyos azonban, hogy nem lehetne mérget venni állításaira, mert a bölcsője nem a mi homokunkon, a „hírs város” homokján ringott... Ugy pottyant ide a szomszéd város egyik pusztájáról, beházasodván a mi kapásunk tiszteletreméltó familiájába. Igen, a jakabi pusztán legénykedett és Julát vette el, a kapásunk legőregebb leányát, kivel a jakabi búcsún ismerkedett meg, amint ő mondja:

— Belém szerelmesődött, én mőg übelé.

Ez a kijelentése, mondhatom, gondolkodóba ejtett. Azt mondják, hogy valaki szerelmes lehessen, ahhoz bizonyos fokú intelligencia szükséges. Én — habár kora gyermekéke óta ismerem Julát — ezt a nagybecsű lelki tulajdonságot sohasem tudtam benne fölfedezni. Nagy, erős, tenyeres-talpas némbér, és nem valami csinos természetével teljes harmóniában van durva hangja, mely akármelyik magafajta „embörnek”

zék, amennyit okvetlenül megkövetelnek tőle. Többet semmiesetre se, mert a munkatöbbletet — úgy sem fizetnek.

Ez az egyik indítóoka annak, hogy nemcsak beszélhetünk, hanem kell is beszélünk érdekekről. Ez az oka annak is, hogy a kitüntetések nem szűnhetnek meg mindaddig, amíg különbség lesz ember és ember között a munka teljesítésében és a kötelesség fogalmának értelmezésében.

Bajos lenne ugyanis megállapítani (kivált közpályán működőknél), hogy hol végződik a kötelesség és hol kezdődik a magánzorgalom munkája. Ki tudná megmondani, hogy kötelességteljesítő-e az a tanító, vagy tanár, aki megsejtnek tekinti magasabb hivatását abban a pillanatban, mikor kilép az iskolából? Jó tisztviselő-e az, aki csak akkor érzi magát annak, amíg hivatalában van és mikor onnét kilép, meggyőződése szerint, magánember?

Ilyen elveket nem igen lehet vallani az ép erkölcsi érzékű köztisztviselőnek; nem lehet különösen akkor, ha végelemzésben százazrek testi egészségéért felelős, mint például a vármegyei t. főorvosa.

Nem akarunk azonban a kérdésről hosszasan értekezni. Csak megállapítjuk a kitüntetés tényét, mert ez megtörtént és mert az újság a napi élet Kiliója; másrészt pedig, mivel a jó újság jó tanítómaster is egyszerre, elmondjuk tehát a kitüntetett férfiról, amit tudunk. Ki-ké önmaga állapítsa meg azután, hogy miképpen értelmezte a kötelességteljesítés fogalmát vármegyénk t. főorvosa.

*

Turtsányi Gyula dr., Hevesvármegyei tisztifőorvosa, egyetemes orvostudor és műtőorvos, 1861-ben született Malomszegen (Nyitra megye). Középiskolai tanulmányait Érsekváraton, Nyitrán és Esztergomban, orvosi tanulmányait pedig Budapesten végezte, hol hallgató és szigorlati évei alatt, az 1882/83. tanévben a Koháry-féle ösztöndíjat nyerte el és ahol 1885-ben orvostudori oklevelet nyert. Ekkor műtőgyakornok lett a hírneves Kovács József mellett s a következő évben II. tanársegéd a sebészeti klinikán, hol műtő-oklevelet is szerzett s mint ilyen működött 1890-ig. Mint tanársegéd több önálló közlemény szerzője, — s a szigorlatra készülő hallgatóknak tanársegédi ideje alatt a csonttörések, a ficamok és sebészeti bántalmakról tartott előadásokat. 1890-től

is hevesületére válnék. Mint iskolásleány, Fekete Sándor tanító uram keze alá járt, de bizony nem igen kedvelte a népműveltségre célzó tudományokat. Irni, olvasni mégis megtanult rövid... kilenc esztendő alatt. Aztán otthon fogta az anyja „möggyet, szívat szőnni.” — Férjhezmenetele igazi áldás volt a családra, mert az apjuk még a múlt őszön meghalt. Így azután az ő ura, Mihály lett a bogárhátú házikó korlátlan ura és parancsolója az öreg Mókáné nevelésén. Öt gyermekének, kiknek csakhamar valóságos réme lett a „jakabi sógor.”

Késő déli lett, mire kiértünk a homokra. Óázis ez a puszták közepén, Halesz a neve. Szépén művelt szőlők, gyümölcsösök, a „hírs város” népének igazi aranybányái. Nem is szóló-hegy ez, hanem valóságos falu; van temploma, iskolája, boltja s ami fő: még vasútja is, mivel itt megy keresztül a Fülöpszállási vonal. Hanem a neve elég furcsa: Halesz. Ugyan honnan szedték a telepesek ezt a nevet? Már gyerekkoromban gondolkodtam ezen s amire én nem tudtam rájönni, megmagyarázták azt fehérgatyás, barnaarcú öreg emberek. Évtizedekkel ezelőtt bizony valóságos sivatag volt a hírs város környéke. Sívár futóhomok, amely-

három évig Károlyi Alajos grófnak családi és uradalmi orvosa, míg 1893. július 15-én vármegyénk tisztifőorvosává nevezte ki Kállay Zoltán dr. főispán, mire 1894-ben a tisztifőorvosi oklevelet is megszerezte.

Alig kapta meg t. főorvosi kinevezését, rögtön a Tisza mellé szolgáltatta kötelessége. Az ország északi részében dúló kolera-járvány ugyanis szintén fölkereste vármegyénket és a baj július vége felé föllepett Tiszafüreden, Poroszlón, majd Sarudon, Tiszanánán és Kiskörén. Nagy fáradsággal és a legkitartóbb munkával lokalizálták a bajt s a legelső törvényhatósági közgyűlés (1893. okt.) úgy neki, mint a helyszínen működő orvostársainak egyhangú leltársalással szavazott köszönetet, jelentését pedig a vármegye költségén kinyomatta. Ugyanezkor külön elismerő iratban mondott neki köszönetet a belügyminiszter is.

1896-ban a pétervásárai járásban föllepett hólyagos-himlő járványt lokalizálta. Kóbor cigányok hurcolták be a bajt és megfertőzték Pétervására, Szék, Szajla, Terpes, Sirok és Recsk községeket és az egri járásban Feinemetet. Igazán nem mindennapi energiával dolgozott ekkor Turtsányi Gyula dr., mert 150 cigányt zár alá vétetett, ellátásukra könyöradományt gyűjtött és a járásban mintegy nyolcezer embert újraoltatott.

1898. telén *haszfusz-járvány* ütött ki Gyöngyösön. A hatósági vizsgálat folyamán éles szemmel fűdözve fel a bajt, a fertőzést előidéző központot leszereltette. És bár az ottani közvélemény (helyesebben a sajtó) erősen ellene fordult, intézkedései mellett rendületlenül kitartott. És a legfelsőbb fórumok neki adtak igazat, valamint a következtetések is, mert hiszen a járványt itt is elfojtotta.

Mivel a Turtsányi Gyula dr. másfél-évtizedes t. főorvosi munkásságát csak nagy vonásokban akarjuk vázolni, nem térünk ki aprólékos részletekre. Mellőzzük azt, hogy az ő gondos örködése, tevékeny munkássága tetemesen javította vármegyénk közegészségügyi viszonyait; elhallgatjuk azt is, hogy Turtsányi dr. nagyot lendített vármegyénk gyógyszer-tartá-ügyén; nem emlíjük, hogy megyénk közegészségügyi szolgálata (amennyire csak a rendelkezésre álló tényezőkkel lehetséges) mintaszerű. Csak egy esetet említsünk meg: a *dormándi kolera-vész*.

Ez a nevezetes, fenyegető eset a múlt év novemberéről mindenkinek élénk emlékezetében

van. Olvasóink annál inkább emlékezhetnek rá, mert hiszen a főorvos éppen lapunkban ismertette a dormándi kolera-vész lefolyását. A kolera-eset gyors és biztos fölismerése, az erőyes és mindenre kiterjedő intézkedés, mintegy két héten át tartó legéberebb figyelem és szakadatlan munka eredménye az lett, hogy Turtsányi lokalizálta, majd azután teljesen elnyomta a veszedelmet, amely pedig nemcsak vármegyénket, hanem az egész országot is megdöbbentette.

Ezeknek a tényeknek, a kötelesség-teljesítésnek illető magyarázata és alkalmazása — hozta meg Turtsányi Gyulának a királyi kitüntetést.

A kitüntetett férfi azonban nemcsak hivatalában végzi áldásos munkáját, hanem *ex cathedra* is szolgálja a közegészségügyet: *Jog-Hocumunkon* 11 év óta magántanára a törvényeségi orvostannak és közegészségügynek; a főgimnáziumban 4 év óta tanítja az egészség-tant és iskolaorvos is egyszerre; a Ker. Iparoskőr előadói asztala mellől is több ízben hallottunk tőle nagyjértékű előadásokat. Szorgalmas munkása végre a „Gyógyászat” c. orvosi szaklapnak, hol több értekezése feltűnést keltett [pl. Az 1876. évi XIV. t. c. II. R. II. fejezetének (közegészségügyi szolgálat a törvényhatóságoknál) módosítása] és külön lenyomatban is megjelent.

Mivel pedig Turtsányi Gyula dr. tevékeny tagja Hevesvármegyei törvényhatóságának és Eger város képviselőtestületének, elnöke a Hevesm. Orvosszövetségnek, tagja a róm. katolikus iskolaszéknak, igazgatótanácsosa a Hevesm. Takarékpénztárnak stb. stb.: kitüntetése általános örömet keltett az egri és megyei társadalom minden körében és minden rétegében.

Sok a hiba...

II.

(25.) Ugy vagyunk a közélettel is, mint a magánemberekkel: itt is, ott is sokkal hamarabb kifogunk az erények, mint a hibák felsorolásából.

Ime ezuttal is egy sorozat a — hibákból. Panaszkodunk a közigazgatás és ennek keretében a községi igazgatás ellen. És nem csupán azért, mert sok benne a copf és emiatt ólomlábos ballag a közügyek intézése, hanem

ben tövet vetett a királydinnye, kutyatej, ökörfarkkóró és számaritvós. Csak néha adott silány gabonát, amely bizony nem sok örömet szerzett a gazdának.

Egyszer aztán gondoltak egy nagyot a „hírs város” lakói; elkezdtek szőlőt, gyümölcsfát ültetni különösen azután, amikor a hegyi szőlőket tönkre tette a „ciklóférőg.” A mi telepünkbe először egy kecskeméti nagyaszonny vágatta bele a k-páf. Ott volt ő is a nevezetes aktuson. Fordították a szalmás homokot, ültették a hortimű szőlőt, a hírs gyümölcsfákat. Bezzeg odacsodált erre a puszták népe és mind-mind hihetetlenül csodálta a fejét.

— Nem lössz abból semmi! — mondotta ez is, mondotta az is. Hanem a zseniális nagyaszonny rájuk duplázott;

— Ha lesz, lesz; ha nem lesz, nem lesz! Menjétek kezdtek a dolguk után!

És a tar venyige, meg az ösztövr gyümölcsfák hihetetlenül kezdtek emelkedni. Alig néhány esztendő után zamatos meggy, kajszin-barack termett a királydinnyés, ökörfarkkórós futóhomokon.

A nagyaszonny ugyancsak jól számított és lassan-lassan épültek a házak, telepítették

a szőlőt, gyümölcsfát azok az emberek, akik tamaskodva szemléltek az első kapavágást. Hanem a nagyaszonny szavai még mindig a fülükben csengtek ezeknek a jámbor embereknek. És mivel a jóslat egyik fele beteljesült, el is neveztek a „szőlőhőgyet” „Halesz”-nek, mely név eléggé bizonyítja a magyar nép háláérzetét azok iránt, kik megélhetésének, iparkodásának istápolói voltak.

Milyen kedves is a mi népünk, hogy benne van a vérében a „körösztölés” akár hálából, akár szokásból; de mindent és mindenkit „el-körösztöl” Halesz! Ez is olyan név, mint a Csongrád-megyei *Szánom* meg *Bánom*-telep neve, melynek lakói erősen *sánták* és *bánták*, hogy odatelepültek. Még a lakosok nevei is a telepnek nevével hozták összhangzába. Innen származott aztán ez az anekdótás párbeszéd:

— Hunnan gyűn ke'?

— Szánomból!

— Hová méu?

— Bánomba.

— Hogy híjják?

— Rívó Pál.

(Befejezés a jövő számban.)